

КРИТИКА І БІБЛІОГРАФІЯ

Б. Й. ПАСХАВЕР,
академік НААН України,
головний науковий співробітник відділу форм і методів господарювання
в агропродовольчому комплексі
ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України"
(Київ)

АГРАРНІ РЕФОРМИ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

B. I. PASKHAVER,
Academician of the NAAS of Ukraine,
Principal Sci. Researcher, Department of Forms and Methods of Management
in the Agrifood Complex,
Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine
(Kyiv)

AGRARIAN REFORMS: HISTORY AND CONTEMPORANEITY

Побачив світ другий том фундаментального дослідження, присвяченого ретроспективному й сучасному аналізу аграрного питання в Україні з часів скасування кріпосного права *. У книзі розглядається початковий етап реформування національної аграрної сфери, зумовлений виникненням української державності. Структурно вона складається з трьох частин, які містять поглиблене вивчення селянського питання, теорії аграрних трансформацій та практичного досвіду перших аграрних перетворень.

Основний принцип авторського підходу до оцінки історичних подій — відповідність аграрної державної політики інтересам українського селянства, яке визнається деміургом нації, її національної культури та ідентичності. З цих позицій дуже важливою є авторська оцінка радянського періоду аграрної історії країни. З одного боку, відзначається позитивний вплив колгоспно-радгоспної системи на розвиток сільської місцевості та поліпшення життєвих умов її мешканців, зокрема, техніко-технологічний прогрес аграрного виробництва, значне розширення сфер освіти, культури, відпочинку, поява привабливих несільськогосподарських видів діяльності. З іншого — йдеться про руйнівний вплив цієї системи на здавна властивий нації спосіб сільського життя, що призвело до обезземелення селянства, примусового характеру його праці.

Автор формулює критерії національно необхідного рівня вирішення селянського питання, досягнення якого дозволить відродити століттями створювану селянством хліборобську славу країни і забезпечити їй гідне місце у світовому аграрному розвитку. У книзі наводиться передрук частини публіцис-

Пасхавер Борис Йосипович (Paskhaver Borys Iosypovych).

* *Юрчишин В.В.* Сучасні аграрні перетворення в Україні. Ретроспективні нариси у трьох частинах. — К.: НАН України, ДУ "Ін-т екон. та прогноз. НАНУ", 2013. — 424 с.

тичної спадщини автора, що містить яскраві приклади послідовної підтримки селян та захисту їх інтересів у процесі аграрного реформування.

Центральне місце в дослідженні посідає аналіз об'єктивних передумов ринкових аграрних перетворень в Україні. Відзначається, що на рубежі 1980–1990-х років виникли економічні та соціальні умови, які зумовили не лише можливість і доцільність, але й необхідність докорінної перебудови аграрних відносин. Набуття національної державності визнається найважливішим базисним чинником необхідності аграрних реформ. Воно було доповнене формуванням сприятливого реформаційно-творчого середовища, зокрема селянського, зацікавленого в принципових змінах.

Автор повертає увагу до висловлених наукою попереджень щодо необхідності соціальної обережності при виборі напрямів аграрного реформування. Зокрема, наголошується на думці академіка І.І. Лукінова про неприпустимість поспішного розпуску колгоспів і радгоспів, дроблення великих сільськогосподарських підприємств, яка виявилася пророцькою. Важливим досягненням аграрної науки на початковому етапі реформування була розробка стратегії проведення перетворень з позиції системного відродження села, зокрема, визнання пріоритетності сільських місцевостей порівняно з міськими при виділенні державних коштів і ресурсів на соціальні потреби у розрахунку на душу населення.

Проведене автором спільно з газетою “Сільські вісті” ще в 1990 р. анкетне опитування сільських жителів дозволило оцінити погляди українського селянства на очікувані аграрні реформи. За значного розходження думок про майбутню організацію сільськогосподарського виробництва основна ідея більшості респондентів полягала у визнанні необхідності збереження великих підприємств (колгоспів) з одночасним створенням сприятливих умов для ведення особистих селянських господарств.

Заключний розділ книги присвячений детальному аналізу перших спроб аграрних перетворень в окремих регіонах країни. Так, ще в 1989 р. у кількох колгоспах Костопільського району Рівненської області було розпочато процес паювання колективного майна. Розміри паїв визначалися пропорційно індивідуальному фонду оплати праці, але для пенсіонерів були передбачені “соціальні” паї. Пропорційно паям встановлювались індивідуальна частина загального майна та розмір дивідендів на неї. В агрофірмі ж “Нива” Черкаської області паюванням було охоплено не лише майно, а й земельні угіддя з правом їх самостійного використання або передання в оренду.

В історії початкового етапу аграрного реформування ключову роль відіграло прийняте у вересні 1990 р. рішення Львівської обласної Ради про Концепцію відродження села і розвитку сільського господарства, принциповим положенням якої були денационалізація сільськогосподарських земель і визнання приватної власності на землю. Цікаво, що при цьому порушувалося питання про можливу реституцію земельної власності, однак остаточне рішення було негативним.

У книзі докладно розглянуто початковий період аграрних реформ у Прикарпатському регіоні, відмінна особливість якого – малоземелля. Але особли-

ву увагу автор приділив донецькій моделі аграрних перетворень, яка розроблялася колективом учених за підтримки зарубіжних інвесторів, що забезпечило їй необхідний рівень обґрунтованості та ефективності.

Опубліковані дві частини фундаментальної праці академіка В.В. Юрчишина — зразок об'єктивного аналізу історичного коріння сучасного стану аграрного сектору нашої країни. Найглибша повага автора до високої місії вітчизняного селянства, кровна зацікавленість у його добробуті дають підстави сприймати рецензовану книгу не лише як безумовне наукове досягнення, але й як керівництво до дій при вирішенні комплексу складних проблем розвитку сільських територій.
